

"ימי צקלג" לס. יזהר

מאמר ראשון: דיוקנו של דור

מאת יוסף אורבך

א

בשבועות שקדמו להופעת הספר "ימי צקלג", הורגשה ציפיה רבה בציבור: אל מאורע ספרותי. רבות הן הסיבות לכך. ס. יזהר ידוע כסופר אמיץ, שאינו ירתע מלחדור לנבכי הנפש של הצעיר הישראלי על מנת לחשוף את לבסיו. נהיותו ומומיו, אגב בחינה קפדנית של מיתות וערכים. קטעי הספר שנתפרסמו בשנה האחרונה, רק חיזקו את דעה, שלפנינו יצירה מקיפה, שתסייע בחון את עולם הערכים של הדור השני בישראל, את מקורותיהם ושרשיהם, ושתחשוף גם את שורשיהם המשבר ולו, ובכך תסיר מחיצות, תעמיק את התודעה העצמית שלו, אגב עימותו עם דור שקדם לו.

יתר על כן. בשנים האחרונות גברה ציבור הכמיהה לרומאן ההתחלה הנט'נות הנועזים מהבחינה הרומאניסטית, ועשו כמה סופרים צעירים בהפליגה ל העבר הרחוק והקרוב, העידו על תרחבות אופקיהם והשתפרות כושר ליטתם, על שכירת מחיצות, על קיע וע העוגה הצרה, שעגה לה הספרות הצעירה בראשית דרכה. אך יחד עם את הולך ומתחזק יותר ויותר, שעם ל הישגיה וכשלוניה של הספרות הצעירה בשטה הרומאן ההיסטורי הגיע זמן לראות את ההתחלה בעזרת יצירת הוה, במישרין, בלי חציצות שבעקר ין, בלי רמזים סימליים וניצנוציארי ות מעולמות רחוקים. אמנם שבעתים קשה הדבר בימי משבר ומבוכה, אך ין ברירה. ההתמודדות עם בעיות ההתחלה חורצת בין כה וכה גם את גר לו של רומאן העבר וקובעת את דמיונו והגסיון הקצר של ספרותנו הצעירה בשטה זה — יוכיח. כשרונותיו וספרותיים של ס. יזהר, שתיקתו הממורזכת וההודעות על ההיקף של יצירתו יררו תקוות, שהינה יתרחש ה"נס". הצדיק את התקוות שחלו בו?

ב

הספר "ימי צקלג" מספר על מלחמה קובה מדם של קבוצת צעירים יש'אליים, אשר כבשו אחרי ההפוגה השנייה, בסוף תשי"ח, משלט במבואות נגב, את צקלג ההיסטורית או מקום יקירבתה, ובמשך שבועה ימים ניתסו: ניסיונות מרים כדי להחזיק במקום. אלצו פעמים לפנות את המשלט, ורק פעם השלישית, לאחר מאמץ על-אגרו, הצליחו להדוף את האויב, שמנה דוד משוריין וחיל רגלים. מאבקם זאכורי של כמה בחורים מזוינים כמ' נס רק בנשק קלי ההירתקות מאונס: הפירות, ההפגנות הממושכות, העינויים הנפשיים והפיזיים — עלולים היו להעזייד במבחן חמור כל קבוצה של לר'חמים גם במסיבות רגילות, דא עקא שלפנינו קבוצה של צעירים תשושים, מחמת הקרבות הרבים, אשר איבדו בשדות הקרב לא רק את התלהבות הנעורים, אלא גם את אמונתם האידיית. עם צאתם לכיבוש המישלט הוב'טח להם להחליפם למחרת היום, אך רותקו למקום במשך כל ימי הקרבות. במיבחן חמור זה של הפגנות, נסר גות וכיבוש מחדש של המשלט מתער'טלת נפש הלוחמים, ובעמידה מול אימ'המלחמה גושרים מהם, כביכול, כל הקליפות של מוסכמות. אשליות, אמר'נה אידיאית, והאדם נעמד מול הזחעה בודד, מיותם, כשהכוחות החיטאליים, הייצורים בלבד נשארו לו לפליטה. הרי הם הרעב, הפחד, האהבה או התשוקה המינית. ייצר הקיום ואיזה מין דוק של הרגשה עמומה, בלתי מוסברת של אחריות כלפי קיום הכלל. הדרגשה שאין לנטוש משלט זה, שמכאן נפ'זחת הדרך ללב הארץ, כאן נחרץ גורל העם והארץ. לעיתים, קשה להבחין, אם זוהי הרגשה כנה, כי עצם שימת גורל עם ישראל על כף המאזנים של כמה בחורים עיפיים עד מות, מדולדלים מער'כים וממסורת אבות — מקבל לרוב משמעות אירונית, מכל מקום כזאת היא הרגשתם של הלוחמים ברגעים החמורים של הקרב, כשגדמה להם, שהם מנותקים, נשכחים באיזו נקודה קדמית בלב הישימון. ואף על-פי-כן מח'זיקים הם מעמד ומצליחים אחרי כמה כשלונות להדוף את האויב. כיצד ייתכן הדבר? מהו מותרם על האויב המצרי? מניין הם שואבים כוחות מוסריים? דבר זה מבקש יזהר להסביר, כשהוא מגולל ממש בדיוק של יומן את מהלך הקרב.

העלילה זורמת בשני אפיקים: תיאור אימ'המלחמה והגבורה של קולקטיב לוחם, מעין "במערב אין חדש" יש'ראלי, קודר יותר, כי נוסף לזוהרות המלחמה היו כאן מסיבות מחמירות: חוסר נשק כבד, מעטים מול הרבים וכו' (1), אבל במקביל לאפיק זה זור'מים פלגים אחרים המתלכדים לאפיק שני: סיפורו של הדור הצעיר בישראל, שחייו, תקותיו ניקפדו במלחמה, וכאן

בחסירות, ליד גחיות החללים, מתנים נערים רכים אלה פחדיהם, לבטיהם, תשוקותיהם ומאחיהם החנוקים, ובין הפגזה להפגזה, בשעות ההפוגה שבין נסיגה לכיבוש המשלט מחדש, או בלי לות לאור השמים הזרועים כוכבים, עת הקרב נפסק והחבלנים יוצאים אל שדות האויב לזרוע מוקשים, — נבדקים מחדש החיים שחלפו, מתפרשים החלומות לעתיד, כאן הם מתרפקים בדמיונם על הבחורה האהובה, מתחדים בפניה, וכאן פורץ וקולח מזמן לזמן מעין שיח קולקטיבי — ונשמע הקיסרוג נגד מורשת אבות, נגד המורים, העם, ונגד עצמם. כך הולך ונחשף טפת דיוקנו של הדור השני בישראל, שניתעצת וניצרף במלחמת השיחרור — מנועד מאבק המליצה, מהרואיזם מנופה, ומנופת צו'פים השיגרה. כי כאן יצוק על הכול אמת אכזרית, כבידה, רצינות כובשת.

מסובך ומפוחל הוא מבנה היצירה שלפנינו. הדבר משתקף בראש וראשון

ס. יזהר

נה באופן שילובן של שתי העלילות, בעלות קצב שונה, עלילת המלחמה ועלילת הדור השני, ביצירה אחת. בעוד פישת המאבק על המישלט נפרשת כאן ברחבות, בפירוט יתר ובוראמאטיות ההולכת וגוברת, המוסרים יפה את פ'חוליה של מלחמת השיחרור על האימה והגבורה שבה (ואין זה חשוב, שמתר'אר כאן רק קטע זעיר של החזית כולה בנקודת זמן מסוימת) — הרי אין המבנה המיוחד של היצירה נוח לרקי'מת העלילה השניה. כאן נערמו על יד המספר סיגים על גבי סיגים. גר'סף להגבלה במקום ובזמן מצמצם הוא את גיבוריו במין, בגיל במוצאם האטני והחברתי. אין בחורות מופיעות ביצירה אלא כיצירי-דמיון של בחורים צעירים, משולהבים, הנתונים במצב של מתי'חות נפשית. הללו כולם בני שמונה עשרה—עשרים, ילידיהארץ והגחיל והמחיל מצויים בשדה הקרב, אך אי'נם חיים בתודעתם של הצעירים. רו'בם יוצאי-כפר: ילידי הקיבוץ והמושב, חברי הכשרה וחניכי הפלמ"ח (גם דבר זה אינו מתפרש במישרין) ואם מצויים כאן גם יוצאי-עיר, הרי סביבתם הסוצ'יאלית אינה מתוארת אלא ברמז בל'בד, מבחינה עזתית מופיעים כאן בחר'רים אחדים בני עדות המזרח, אבל אין הללו תופסים מקום מרכזי ביצירה. ונפשם מתפרשת במונולוגים רק לעיתים רחוקות ומזחית ראייה ארוטית בעיקר. כלומר, גיבורי היצירה הם בני שכבה חברתית אחת, ובני-גיל אחד, ואם בכל זאת הם שונים זה מזה, הרי מסתמן היחוד האינדיבידואלי ביחסם השונה לאשה, לבית, לנוף, בהרהוריהם על עתידם, ואצל אהיהם — גם באופן עמידתם בקרב ויחסם למלחמה. יתר'על כן: גם מבין הצעירים המועלים כאן, רק אחדים זוכים לטיפול ממושך ורצוף, ואילו השאר מפורטטים אגב אורחא, במידה והדבר חשוב למהלך הכללי של המאורעות, אם גם אין להכ'יש, שיהיה מצליח לסבוע בהם תחי'דיוקן ברורים.

כל העלילה נשזרת בעזרת מונולוגים נפשיים ממושכים של לוחמי היחידה המצויה בשדה הקרב ממש, מונולוגים הסובבים לרוב סביב מוראות המלחמה והבחורה שנשארה בבית, ורק זעיר'פה זעיר-שם מועלה בדרך אסוציאטי'בית שלו של בית-אבא, של קיבוץ ומו'שב, ומשורטטות צלליות של אב ואם, וכל זה, כאמור, רק במידה וזה נוגע לאישיות הבנים. קיום עצמי משי'להב אין להם. ומוזר הדבר: אף הב'חורות, שהצעירים אינם מפסיקים להר'גר בהן בכל שעות הקרב הקשות וא'של באמצעותן מאבחו, כאמור, המספר את הצעירים איבחון אינדיבידואלי — גם הן מטושטשות מאוד ואין להן לא דיוקן אישי ולא קיום עצמאי ביצירה. מסתבר איפוא, שיש כאן צימצום יתר'בכוונה תחילה. מה הניע את המספר לכך? חדאי, הרבה תלוי כאן בסוג כשרונו של יזהר כמספר, ועל כך לא נעמוד אלא לאחר

מכן. כאן חשוב לנו, להבנת היצירה, לחשוף רק אותם סיגים, שהוכנסו ביד'עים כאמצעים ספרותיים. כי אכן, יזהר, כרבים מן המספרים המודרניים, מתיחס בתשדנות לרומאן הסוציאלי החובק ורועות עולם והמבקש לתאר את סו'טאליות ההווה ביריעה אפית רחבה. בבקשו להעלות עולם מעורער ומוזעזע עד היסוד, בו הכול מוטל בספק, מחפש הוא לעצמו נקודת תצפית אדקוואטית והוא מוצא אותה בתיאור ההווה ברום תודעתם של כמה צעירים. הנראים לו כטיפוסים לנוער הישראלי, כפי שזה ניופס על ידו בעזרת האינטואיציה. זהו מין נאטוראליזם פסיכולוגי השונה אפילו ממה שקרוי אצל המספרים המודרניים "זרם התודעה". כי ההם מסתייעים ב'ריקמה אסוציאטיבית עשירה במקום ה'עלילה ומגיעים בעקיפין לכך, שהם משקמים את העולם הרחב בתודעתם. לא כן יזהר. הריקמה האסוציאטיבית היא דלה למדי אצלו, המתהררים הם בחורים שניתלשו מן ההווה הרגילה, שלא הגיעו קודם לכן לידי אבחנה מע'מיקה, מוגבלים בחלקם בהתפתחותם האינטלקטואלית, סובייקטיביים מאוד, מחמת מצבם המיוחד, בגישתם לבעיות הפרט והכלל. הריחוק המתמיד לאותו מקום, לאותו נוף, ואפילו לאותו מהלך של מאורעות (ההפגנות והתקפות המ'שוריינים ההולכות וחוזרות כמעט ב'סדר קבוע), הרגשת מועקת הניתוק מה'חברה, מבית אבא ואותה בודדות נוראה, בה הם חיים — מדלדלות, מצד אחד, את רשמיהם החושניים (פרט להתרש'מות מן הנוף), את זיקתם לחברה על גילייה השונים, ומבצד השני, סבור יזהר, הן מגבירות את האינטנסיו'ביות שלהם בחיפוי שם אחר המוצא מאותו מעגל קסמים שלתוכו נקלעו. משום כך חוזר הוא ובוהן מחדש את הגיבור. בכל פעם שהמתח של הקרב עולה, ואינו חושש לחזור על אותם היראהורים עצמם (למשל הרהוריהם של עמיחי וגדי על לולק) של בני — על המלחמה ועל עתיד חייו. אולם האם אין הוא נקלע בדרך זו אל סימטה צדוית, אל כובד אחז בלבד בתודעת גיבוריו, כובד ש'ממנו אינו זו? שהרי אם גיבוריו אינם מפליגים בתודעתם אל מרחבי-העולם ומעמקי החיים, אם אין הם מגדילים את ידיעתם על עולם הרוח והחומר, מנין להב הפתרונות של בעיות חייהם הס'בוכות? מתי הגיעו, למשל, קובי החבלן ובני המקלען להתרת הפקעת שבחייהם? במשלט? לא, הם כנראה, הביאו איתם מן הבית את הידיעה על אסונם, על מהות התסביך שלהם, ורק לנו נודע על כך בשלב מסויים של העלילה.

ואם כן הדבר, הרי אין כאן בכלל מה שקרוי התפתחות האופי? והאם נותן כאן מרחב מניה לגיבורים? האין קיימת כאן סכנה של השתעבדות המספר לכמה עקרונות חיים, שעל-פיהם הוא מעצב גיבוריו, חורץ גורלם. מבלי שיש להם ולו האפשרות לבחון עקרונות אלה, לא במבחן העלילה הספרותית ולא במבחן החיים, בהתנגשות ממשית של אידיאות, בתיאום שבין ההלכה למ'עשה, בכושרו של האדם לחיות את חייו כאיש חפשי ומוסרי, בהכרעה שלו? והרי במקרה הנדון, אין הדעות משפיעות כמעט על מעשיהם של הצע'רים. (פרט לאחרים שהם עריקים מטבעם, הם רחוקים ומשועבדים למסיבות, ש'אין הם שולטים בהם. (וזהר, אמנם, טוען שזהו גורלו של הדור) כך עומה, למשל, בנימין גולדברג, הקרוי בני, בר'געים שלפני ההתקפה המכרעת ונאבק עם עצמו, אם לירות או לא, אם על פי עידוד הוה, כי אין לו ברירה, כי כל הורכים מובילות למלחמה, כי אם הוא לא יתרוג — ייתרג, ואנו יודעים מראש שסוף-סוף יגיע להתלטה של בלית ברירה. ויהיו נימוקיו אשר יהיו, והאם רק הוא? גם שאר חבריו לנשק, אם המחז לא שם קץ להתלבטותם, נשארים תקועים בשדה הקרב בלי לדעת מה ילד יום (כך גם מסתיים הספר), וכיצו ימשיכו לשחות בגלים העכורים של המ'ציאות האבסורדית, בה הם נתונים...

קומפוזיציה זו של היצירה (שנימוקיה אינם כלל וכלל צורניים בלבד) היא ה'מסבירה לנו את העובדה המוזרה, מספר כמו "ימי צקלג" המשתרע על 1143 עמודים ואשר מצויים בו פרקים נפלאים איננו בכל זאת אלא נובלה! וכמו בכל נובלה, טובה לפנינו צילום זרם ההווה בשבר מסויים של הזמן. אין תהליכים והסברים אין צמיחה מתמדת, לא זומה הדבר לתמונה רימבראנדית, שהכול בה לוט ערפלי, ורק מאיפה אי-שם חודד האור ומאיר איזו קטע בתמונה לפני'ולפנים. קטע זה נעשה אמנם דינאמי ורוחש חיים, אך הוא אף על פי כן לוט בהווה סטאטית. כזה הוא הספר "ימי צקלג". כבר מבהינה פורמאלית זו לא נוכל לקוות, שיינתן לנו בו דיוקנו ה'מלא של הדור. (המשך יבוא)